

Estetinių ir mistinių idėjų atspindžiai Williamo Blake'o „Dangaus ir pragarų jungtuvėse“

JUSTAS DALINKEVIČIUS

Lietuvos estetikų asociacija
justas.dalinkevicius@gmail.com

Šiame straipsnyje, remiantis programine iškilaus britų mąstytojo, poeto, tapytojo, grafiko Williamo Blake'o knyga „Dangaus ir pragarų jungtuvės“, rašyta 1790–1793 m., kurioje įvairiais aspektais analizuojama, kaip jo pasaulio vizijos koncepcijoje skleidėsi pagrindiniai britiškojo preromantizmo arba ankstyvojo romantizmo užuomazgų filosofiniai, estetiški bei mistiniai leitmotyvai. Teksto pradžioje atkreipiamas skaitytojų dėmesys į tai, jog išskirtiniu originalumu pasižyminti Blake'o kūryba netelpa į jo laikmetyje viešpatavusios klasicizmo filosofijos ir estetikos nubrėžtus kanonizuotus normatyvinius rėmus. Tai paaiškina, kodėl šio universalaus mąstytojo ir menininko idėjos jo gyvenimo metu buvo ignoruojamos, o vėliau netgi primirštos, tačiau XIX a. pabaigoje galingai atgimusi Blake'o kūryba traktuojama kaip vienas reikšmingiausių Britų imperijos preromantizmo arba ankstyvojo romantizmo estetikos, poezijos, tapybos, grafikos pavyzdžių. Remdamasis tyrimui pasirinkto kūrinio konceptualiausiomis filosofinėmis ištraukomis, straipsnio autorius pagrindinį dėmesį sutelkia į tas metafizines, estetines ir mistines idėjas, kurios vėliau tapo savitos britiškojo romantizmo ir neoromantizmo ideologijos, estetikos, misticismo bei meno praktikos dalimi.

Esminiai žodžiai: William Blake, britų romantizmas, estetika, filosofija, mistika, „Dangaus ir pragarų jungtuvės“, begalybė, vaizduotė.

Williamo Blake'o kūryba netelpa į standartinius epochoje viešpatavusios klasicizmo ideologijos ir filosofijos rėmus, todėl savo gyvenimo metu nepripažintas, o vėliau XIX a. pabaigoje traktuojamas kaip vienas iš reikšmingiausių Britų imperijos preromantizmo arba ankstyvojo romantizmo estetikos, poezijos, tapybos, grafikos atstovų. Todėl jo kūryba suteikia galimybę permąstyti romantizmo estetikos ištakas, pasiaiškinti, kas iš tiesų yra romantizmas, kaip žmogaus subjektyvi patirtis Blake'o protomitologiniame pasaulėvaizdyje pavirsta į

dievišką humanizmą¹. Tačiau paradoksaliai Blake'as atskleidžia, jog jo dieviškumas – be Dievo, o humanizmas – be žmogaus. Į šiuos ir kitus romantinei pasaulėžiūrai būdingus paradoksus bus bandoma atsakyti straipsnyje.

Blake'as buvo giliai tikintis žmogus, gyvenęs savo idėjų pasaulyje. Kai kas manė, kad jis yra vos ne išprotėjęs genijus, kiti, laikydami jį keistuoliu, deramai nevertino jo prisodrintų filosofinėmis ir mistinėmis

¹ Higgs J. Blake Against the World. 2021, nuoroda 11.64.

potekstėmis mįslingų kūrinių ir vos keletą amžininkų tikėjo jo menu ir išgelbėjo kūrėją nuo mirties dažnai badaujant. Blake'as niekino oficialų akademinį meną ir nepripažino jo estетinių kriterijų. Jam padėjo išgyventi kuriamos graviūros, kartais raižė pagal retus užsakymus, kartais iliustravo jomis savo eiles. Savitai šio dailininko kūrybai buvo būdingi originalūs bibliniai, kosmogoniniai ir mitologiniai įvaizdžiai, daugiareikšmė simbolika, vizijos. Įvairūs tyrėjai pastebi, jog dirbtinis preromantizmo konceptas buvo sukurtas mokslininkų, kurie norėjo įvardinti atsiveriantį neoklasicizmo ir Apšvietos idėjų poveikį visuomenės virsmams. Pamatiniai preromantizmo bruožai leidžia Blake'o kūrybai atsiskleisti kaip genialiam kūrėjui: eilės be rėmų, gramatikos ir skyrybos taisyklių nesilaikymas, graviūros ir spausti meno kūriniai rupiom linijom daug kam kėlė atmetimo įspūdį – be gailėsčio Blake'as buvo ignoruojamas to meto meno institucijų, tapytojų, įvairių kūrėjų. Tačiau būdamas stambokas, aukštas, bei turėdamas išraiškingą bei didelę galvą, kiekvienas atmetimas tvirtam savo estetine nuostatuose Williamui buvo stimulus toliau judėti pasirinktu keliu. Kaip ir kiekvienos epochos genijus dažnai yra nesuprantamas dėl jo ekstravagantiškų pažiūrų ir dėl neprisitaikymo prie laiko dvasios, atsiribojimo nuo viešpataujančių idėjų, meninių kanonų bei estетinių idealų.

Nėra geros pradžios nuo kur pradėti skaityti Bleiką. Tyrėjai pažymi, jog kiekvienu bandymu skaityti ir suprasti kūrėją sukelia sumaištį. Vienas žymiausių romantizmo epochos anglų poetų Williamas Wordsmithas atsiliepė apie Blake kūrybą „kaip keistą, tačiau įdomią“, atliepdamas Blake'as Wordsmithui atsakė tą patį. Tačiau daugelis sutinka,

jog pamatinės idėjos susibrandina kūrinyje *Dangaus ir pragaros jungtuvėse* (*Marriage of Heaven and hell*). Įprastai, įvairiose knygo-se apie Blake'ą, tyrėjai pažymi jog ši knyga Blake'as meistriškai naudoja satyrą, nukreiptą prieš despotišką valdžią ir bažnyčią. Taip pat juokiamasi iš filosofo, mistiko, teologo, Emanuelio Swedenborgo idėjų, nors anksčiau jis turėjo didelę įtaką Blake'ui.

Kūrinyje kaip kokiam mistiniame tekste nėra aiškos pradžios nei pabaigos – aiškaus ir nuoseklaus pasakojimo nėra. Palyginimui, iš filosofijos istorijos teksto struktūros paralelių galima palyginti su Herakleito „Fragmentais“, o mistinėje tradicijoje su XIII a. beveik nežinomu kabalistiniu tekstu „Išminties Fontanas“ (*Fountain of Wisdom*). Vis dėlto, galime daryti tam tikras struktūrines prielaidas (nors ir eiliškumas pačiame kūrinyje nenuoseklus): įžangoje, Blake'as vizijos pagalba pateikia priešingybių susijungimo galimybę. Sekančioje dalyje, pavadintoje *Velnio balsas* („Voice of the Devil“), pasirodo kritika tradicinei religinei dogmai ir įprastiems moraliniams įsitikinimams. Trečioje dalyje aprašoma kelionė į pragarą ir įvairios įžvalgos į apie tai. Paskutinėje dalyje *Pragaros patarlės* („Proverbs of hell“) Blake'as aforistiniais pasakymais atveria savo požiūrį į gyvenimą, moralę, kūrybą.

Williamas Blake'as savo kūrinius, įskaitant „Dangaus ir pragaros jungtuves“, kūrė naudodamas savo sukurtą metodą, vadinamą reljefine ėsdinimo (reljefine graviūra) technika². Vėliau šią techniką jis pavadino „iliuminacinė spauda“ (*Illuminated prin-*

2 Ruthven Todd, William Blake the Artist, 1971, Littlehampton Book Services Ltd, p. 20.

ting). Technika susidaro iš keturių veiksmų: 1) rašymas ir piešimas ant vario plokštelės, 2) ėsdinimas, 3) plokštelių dažymas ir spausdinimas, 4) Rankinis spalvinimas. Ši seka leido jam kiekvieną atspaudą padaryti unikalų ir pridėti daugiau detalių bei spalvų savo iliustracijoms.

Autoritetingi literatūrinės Blake'o dalies tyrėjai kaip Davidas Erdmanas ir Northropas Frye yra susiskaldę interpretaciniu būdu: istorizmas prieš proto-struktūralizmą³. Šiame straipsnyje knyga „Dangaus ir pragaro jungtuvės“ tirama bus filosofiniu – hermeneutiniu metodu. Dėl anksčiau išdėstytų sudėtingumų, autorius šiam atvejui atsiriboja nuo konkrečių interpretacinių elementų ir stengiamasi pasižiūrėti ir paukščio skrydžio perspektyvos, pabandyti atskleisti esminius pasaulėžiūrinius elementus.

„Be priešybių nėra augimo. Žmogaus egzistencijai būtina trauka ir atstūmimas, meilė ir neapykanta, protas ir aistra.“

Viena iš pamatinių idėjų Blake pasaulėvaizdyje yra ta, jog blogis ir gėris yra dirbtinai suformuotos conceptualinės ribos, steigiančios pasaulį į dvi kategorijas. Dualizmas šiuo atveju steigiasi kaip teisingo ir neteisingo, blogo ir gero pasaulio provaizdžiai, kurie to meto laiko dvasioje buvo itin gajūs. Panaši idėja pasikartoja kūrinio 20 plokštelėje: „*Priešingumas yra tikroji draugystė*“. Taip pat pastebėtina, jog autorius daro nemažai gramatinių, skyrybos klaidų. Ilgai ginčytasi buvo, kaip priimti Blake gramatines ir skyrybos klaidas: vieni tyrėjai pažymėjo, jog tai mokyklinių

žinių neturėjimas: Blake'as lankė mokyklą tik pirmus keletą metų, vėliau jį mokino namuose.⁴ Kiti teigė, jog svarbu netaisyti teksto ir palikti jį toks koks yra – manoma, jog Blake'as norėdamas griauti ribas, griovė ir tradicinės gramatikos ir skyrybos taisykles. Įprastų struktūrų laužymas buvo įprastas Blake'ui ir dėl pastebėtinų alcheminių procesų⁵, dėl kurių sąmoningai ar nesąmoningai, palikdavo nuorodas. Tai pagrindžia vėliau rašomos eilutės:

Visi šventieji tekstai ar slaptieji kodai buvo priežastys šių klaidų:

1. *Žmogus veikia pagal du esminius principus, tai yra Kūnas ir Dvasia.*

2. *Ta jėga vadinama Blogiu. Kyla iš kūno. Ir to Proto. Vadinamo geru ir kyla iš Dvasios.*

3. *Dievas kankins Žmogų amžinybėje, jei vadovausis savo aistrom.*

Bet šios priešybės yra Tiesa

1. *Žmogaus kūnas neatskiriamas nuo dvasios. Tai yra dalis dvasios, atskirta penkių Pojūčių. Meistras įleidžia Dvasią šiuo metu*

2. *Jėga yra vienintelė gyvybė, kylanti iš Kūno, ir Protas yra riba arba išorinės jėgos periferija.*

3. *Jėga yra amžina palaima.*⁶

4 Higgs, J. William Blake vs the World, 2021, p. 21, W&N.

5 Brocious E. Transcendental Exchange: Alchemical Discourse in Romantic Philosophy and Literature, 2008.

6 Atliekant vertimą, kalba netaisyta. Gramatika ir skyryba originalo kalba yra tokia pati. Blake'as neturėjo formalaus išsilavinimo ir nėra aišku, ar gramatines ir skyrybos klaidas darė tyčia ar netyčia. Dėl to akademikai neišvengiamai vienaip ar kitaip bandydavo taisyti kūrėjo tekstus. Laikui einant, tekstus redaguojant, komentuojant, tekstai išsikraipė. Šiuo metu laikomasi etikos susilaikyti nuo bet kokio redagavimo ir palikti tekstą koks yra.

3 Mei-Ying Sung, William Blake and Art of Engraving, 2009, Pickering Chatto.

Blake'as išryškina esmines klaidas, kurias formuoja iš esmės konceptualiai formuojamas protas. Pirma, pastebi, jog susiformuoja pirminė klaida, – jog yra du atskiri dariniai – kūnas ir protas. Vėliau papildo ma, jog dvasios neįmanoma atskirti nuo kūno. Antra, pastebi, jog jėga turi dvilybę prigimtį. Tai žmogiškieji troškimai, geismai, už kuriuos yra baudžiama krikščioniškoje pasaulėžiūroje. Tačiau yra kita pusė – gyvybinė energija yra amžina palaima. Tie, kurie yra silpni, vedami troškimų tampa tų troškimų apriboti, o kita dieviška jėga – gyvybinės energijos išreikšta valia.

Kaip tu žinai, jog kiekvienas Paukštis, kuris skrieja oru žvarbiu

Yra palaima pasaulio begalinė, uždara tavo penkių jausmų?

Blake'o pasaulėvaizdyje svarbi buvo dieviškumo samprata. Dieviškumo apraiška buvo begalybės įžvalga kiekviename reiškinyje ir šioje ištaroje primenama, jog žmogus pasaulėžiūra įprastai yra uždaryta penkiose jauslėse. Žmogaus pareiga – jas pralaužti. Blake'as kritikavo racionalų protą, apšvietos epochos idėjas ir matematiškai apspręsta, išmatuoti ir kontroliuoti linkusį subjekto protą.

Kurie riboja troškimus, daro taip, nes jie pakankamai silpni, jog būtų apriboti, ir apribotasis ar užgrobtas protas ir vadovauja nevalingajam. Ir būti laipsniškai būti apribotu virsta pasyvumu, kol lieka tik troškimo šešėlis.⁷

Įprastos religinės pasaulėžiūros atmeta troškimus kaip pavojingą žmogaus gyvenime elementą, nes įprastai žmogus vargsta dėl troškimų – jie niekada nesibaigia. Čia

kaip daugelis įvairių mistikų, tarp jų ir Blake'as, atsiriboja nuo religijos ir paverčia troškimą pamatine dvasine vara. Čia atsiriveria pamatinė įtampa – išsiaiškinti savo pamatinius troškimus ir jų siekti bet kokia kaina. Blake'as aiškiai matė šią problemą ir suvokė, jog norint, jog troškimai padėtų gyvenime – juos būtina paversti į kitą pažinimo lauką – ne racionalų, o vizionierišką vaizduotę. Pats troškimo fenomenas turi būti pakeistas į kažką kito nei subjektyvus noras.

Kaip pastebi tyrėjas Akcoyrd'as, Blake'o vaizduotėje nėra nei gimimo, nei mirties, nei pradžios bei pabaigos, tik laike esanti begalinė piligrimystė amžinybės link⁸. Troškimų ir vaizduotės santykis yra gana komplikotas – nes abu yra iš esmės begaliniai, tik, pagal Blake'ą, žmogaus proto troškimai yra nelaimė, nes įprastai žmogus yra supančiuotas racionalaus, apšvietos epochos idėjomis: viskas gali būti išmatuota ir sudėliota į kategorijas. Kai tik troškimas tampa konceptualizuotas, apibrėžtas ir aiškus – tada jis pavirsta į mirties troškimą. Tai pagrindžia kūrinyje rašoma frazė: „pertekliaus kelias veda į išminties rūmus“⁹. Sąvoka *perteklius* šiuo atveju būtent ir akcentuoja kaip gaivališkos jėgos prisodrintą gyvybinę energiją, kuri nėra daloma, sudaiktinama, neturi konkrecijų erdvėlaikio nuorodų.

Kvailys nemato to paties medžio, kurį mato išminčius¹⁰.

7 Blake. W. Danguis ir pragarų jungtuvės, 1793, 5 plokštelė.

8 In the visionary imagination of William Blake there is no birth and no death, no beginning and no end, only the perpetual pilgrimage within time towards eternity.

9 Blake W. Danguis ir pragarų jungtuvės, 1793, 5 plokštelė.

10 Blake. W. Danguis ir pragarų jungtuvės, 1793, 7 plokštelė.

Šią ištarą vienoje knygoje komentuoja pats Blake'as: „Aš žinau, jog šis pasaulis – vaizduotės ir matymo pasaulis. Viską, ką piešiu, aš matau šiame pasaulyje, bet ne visi taip mato. Medis, galintis kažką sujaudinti iki džiaugsmo ašarų, kitų akyse tėra tiksliai ant kelio stovintis žalias daiktas. [...] Kažkam gamta atrodo juokinga ir beformė, bet dėl jų aš nekeisiu savo proporcijų; kažkas galbūt gamtos nemato išvis. Bet turinčio vaizduotę žmogaus akiai gamta pati yra vaizduotė. Koks žmogus, taip jis mato. Kaip akis formuojama, tokios jos galios“.¹¹ Matymas čia sutapatinamas su vaizduote, nors įprastas požiūris, jog tai priešingi dalykai. Šios pastebėjimus pagrindžia ir tai, jog Blake'as buvo pasinėręs į savo vizijas, niekad nekūrė iš natūros, o visiškai pasitikėjo vidiniu regėjimu.¹²

Begalybė žmogui atsivertų, jei jo suvokimo vartai būtų išvalyti.

11 *The Complete Poetry and Prose of William Blake.* University of California Press, 2008. P. 702.

12 E. H. Gombrich. *Meno istorija.* Alma Litera, 2014 m. 488 p.

Kuo platesnis požiūris, tuo jis geresnis. Požiūrio, suvokimo reikalas, nuostatos ir pan.

Vizionieriškos vaizduotės išraiškoje, kurioje Blake'as įvairiuose savo kūriniuose aprašo dvilypę, keturypę žiūrą.¹³ Kaip pastebi pirmasis biografas Alexanderis Gilchristas, „Kai Blake'as buvo vaikas, kartą pamatė medį, kuriame matė angelus. Grįžęs namo papasakojo savo tėvams. Tėvas tai priėmė kaip melą ir pradėjo mušti Williamą, mama įsiterpė ir apsaugojo nuo didesnių sužalojimų“. Gilchristas apibūdina situaciją su angelais kaip „pirminiu regėjimu“. Sąvoka regėjimas turėjo antgamtinę reikšmę, tačiau šiais laikais daugiau mažiau žodis yra sekuliarus.

Požiūrio ir pasaulėžiūros virsmai nebuvo aktualūs tik apšvietos ir romantizmo epochų kontekste. Kaip ir geocentrinė pasaulėžiūra buvo savaime suprantama, XXI a. fizikai pradeda kalbėti, jog erdvė-laikis yra ribota tikrovės pažinimo sistema,

13 John Higgs *Blake against the world.*

ir jei norime proveržio – reikia tai priimti kaip geocentrinę perspektyvą – tam tikrame etape esančią reikalingą tiesą. Panaši revoliucija bręsta ir šiuolaikiniuose intelektualiniuose rateliuose – garsus kognityvinis psichologas Donaldas Hoffmanas pažymi, jog šiuolaikinė fizika atsitrenkė į laiko ir erdvės rėmus, dėl to fizika kaip kietasis mokslas yra aklavietėje – reikia naujo mąstymo būdo, pasaulio provaizdžio, kuris padėtų mokslui vystytis kaip tokiam¹⁴.

*Pats tauriausias veiksmas – iškelti kitą prieš save.*¹⁵

Kaip pastebi Blake'o tyrėjas Higgsas, požiūrio atvirumas padeda visiems atrasti kažką artimo iš Blake protomitologinio pasaulio.

Nors ir romantizmas susitelkia į autentišką individo patirtį bei išryškina romantinio genijaus reikšmę, kur ypatingi

individa daro proveržį įvairiems civilizaciniams procesams, čia Blake'as sustoja ir akcentuoja egoizmo sustabdymą ir vietoj savęs pastatymo – suteikti erdvės kitam.

*Tiesa negali būti nei išsakyta, nei patikėta.*¹⁶

Įvairios mistinės tradicijos kaip teosofija, hermetizmas, vadžrajana ir t. t. kalba apie dvasinio augimo pakopą, kur išnyksta bet kokie lingvistiniai elementai – tiesa, teiginiai negali būti išreikšti konceptualinėmis formuluotėmis, nes yra peržengtos įprastos pasaulėžiūrinės ribos: nebėra nei pradžios nei pabaigos, nei išorinio pasaulio nei vidinio, nei objekto – subjekto. Todėl ir Blake'as prieina išvados, kad tiesa negali būti išsakyta. Tikėjimo klausimas čia irgi atmetamas kaip konvencinė perspektyva „aš tikiu į dievą“ ar „pasitikiu dievu“.

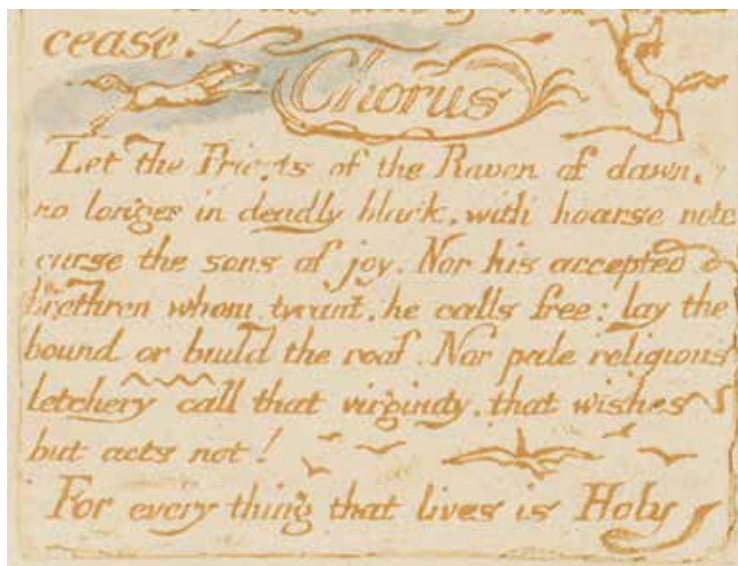
*Vienodi įstatymai Liūtui ir Jaučiui yra priespaula.*¹⁷

¹⁴ Hoffman D. The Case Against Reality 2019.

¹⁵ MHH 7 plokštelė.

¹⁶ MHH 10 plokštelė.

¹⁷ MMH 24 plokštelė.

Įstatymai yra bendruomenės sutartys. Vienas universalus įstatymas, tvarka, vertinimas, Blake'o nuomone, buvo nuodas žmonijai.

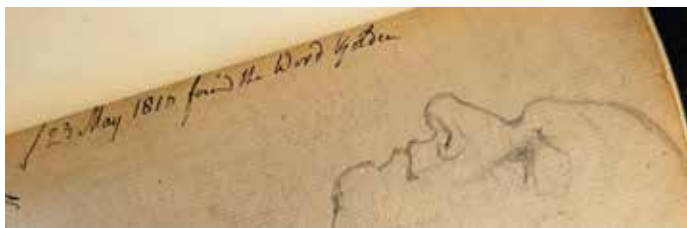
Blake'as nedalyvavo jokios politinės partijos veikloje, nors atvirai simpatizavo Prancūzijos ir JAV revoliucionieriams, per kūrybą kritikavo klasinius galios santykius. Vis dėlto vėliau jis nusivylė Prancūzijos revoliucijos eiga, Roberspjero iškilimu, jos didžiuoju teroru ir tai, kad, anot literatūros kritiko Erdmano, monarchiją pakeitė neatsakingas merkantilizmas.¹⁸ Blake'ą neramino beprasmiški karai ir žalingas pramoninės revoliucijos poveikis. Blake'as buvo įsitikinęs vergijos priešininkas, taip pat pasisakė už „laisvą meilę“. Kitiškai vertino santuokos institutą (lygino ją su vergija dėl, jo manymu, seksualinės priespaudos), priešinosi krikščioniškam mokymui apie skaistumą kaip dorybę.

Anot Peterio Maršalo, V. Blake'as, kartu su bendraamžiu Viljamu Godvinu laikytini anarchizmo pirmtakais¹⁹. Prancūzijos revoliucija ne tik pakeitė socialines, politines realijas, išlaisvėjimas buvo juntamas tarp menininkų – iki tol retai kada eksperimentuota ar bandoma užėiti už mitologijos, religijos ribų. Šis tradicinių temų nepaisymas ir buvo vienintelis dalykas, kuris vienijo populiarius tapytojus ir atsiskyrėlius – maištininkus. Daug autorių rašė ir apie tai, kokia egzistuoja didžiulė socialinė neteisybė, vaikų darbas prasidėjęs industrinei revoliucijai, buvo priešiškas vergijai, pasisakė už seksualinę laisvę, tačiau pats visą gyvenimą buvo ištikimas savo žmonai Katerinai Bouče, nors ir autobiografą pažymėta, kad kartą siūlėsi žmonai atsivesti papildomą sugulovę.

Nors ir turi Blake'as įvairių etikečių, tačiau drąsesnis įvairių disciplinų kūrinys

¹⁸ Erdman, David V., 1991, Blake: Prophet Against Empire, Dover.

¹⁹ Marshall, P. 1988, William Blake: Visionary Anarchist Freedom Press.

užbaigiamas deklaratyviu teiginiu: *Juk kiekviena gyva būtybė yra šventa*. Svarbu pastebėti, jog Blake'as nedarė skirtumo tarp materialaus ir nematerialaus, vidaus ir išorės. Pokyčiai vyksta viduje, išorės reiškiniai keičia tik pavidalus, tačiau ne esmę. Blake'ui yra šventa viskas, kai yra išvalomi suvokimo rėmai: šiuo atveju begalybė susitapatina su dieviškumu, t. y. šventumu. Svarbi detalė yra ta, jog pats Blake'as pastebėjo savo proveržį 1810 m. gegužės 12 d. parašydamas užrašą knygelėje tokią mintį: *radau Pasaulį Aukšini*. Kalbama, jog pokytis įvyko viduje, t. y. suvokimo rėmai išsivalė. Sąvoką *šventumas* Bleiko proto-mitologiniame pasaulyje gali reikšti įvairius dalykus. Dieviškumas, šventumas, išryškina ne įprasto, kasdienio pasaulio matymą, o požiūrio aktyvumą ir veikimą, išsivadavimo iš vienos perspektyvos, kad visos gyvybės vertingos savaime, savo unikalumu ir gamtoje galime pamatyti. Ir kas svarbiausia – žodis *gyvas* nurodo ne į biologinį veikimą, o į suvokimo atvirumą, veiklumą, kaip ankstesniuose skyreliuose aptarta – energiją.

Romantizmo laikotarpiui būdinga tam tikra priešybių logika, gausiai apibūdinama prieštaringose filosofinėse teorijose: Locke empirizmas, Berkeley'aus idealizmas, Boehme ir Swedenborgo misticizmas bei

vyraujančius laikotarpio bruožus²⁰. Epocha skatino kūrėjus išreikšti savo individualumą, tačiau akademinės sienos primesdavo tam tikras ribas. Todėl Seymouras pastebi, jog tampa aišku, kad „kūrėjai – aiškiaregiai nepriklauso jokiai laikotarpio ar topografijos klasifikacijai.“ Vadintas bepročiu, išprotėjusiu to meto amžininkų apie Blake psichikos sutrikimus rašoma labai atsargiai. Tačiau tyrėjai pastebi²¹, jog kad menininkai, turintys gabumų keliose meno srityse, neretai išreiškia savitai savo psichologinius ypatumus (pvz., Blake'as – poezijos ir dailės, Čiurlionis – muzikos ir dailės, Witkiewicz-Wtkacy – poezijos ir dailės, ir pan.). Todėl didžiųjų menininkų psichopatologiniai aspektai visada išryškėja jų gyvenimo biografijose bei meninėse išraiškose. Tai galima pamatyti ir nevienareikšmiškai vertinamo Blake.

Trinarė metamorfozių seka

Verta paminėti, jog Blake'as sukūrė savitą dvasios virsmų, reiškinų suvokimo sistemą, kuri iš dalies atliepia kitas trinarės sistemas (F. Nyčės, S. Kierkegardo) Sistemą, kurią Williamas Blake'as sukuria, kviečia

²⁰ Poreba Katarzyna „The legacy of William Blake in contemporary culture“ Tarnow, 2012, p. 8.

²¹ Saree Makdisi, William Blake and the Impossible History of the 1790s, 2003.

pamatyti pasaulį – smėlio grūde, dangų – laukinėje gėlėje. Jis ragina peržengti įprastą estetines pajautos ribas ir pamatyti tai, ką jis matė: amžinybę, begalybę įvairiose tiek egzistencinėse, tiek ir dvasinėse patirtyse. Vienas ryškiausių vizionieriškos išvalgos tyrėjų įvertinta yra trinarė Blake dvasinių virsmų arba vidinių žmogaus metamorfozių seka: nekaltumas – patirtis – aiškiaregystė. Aiškiaregystė čia ne mistinė sąvoka, o pažodžiui paaiškinimas elementas – reiškiny, su kuriuo yra dirbama (iš nekaltumo patekus į patirties fazę), aiškiai regimas dalykas – tobulai suvokta reiškinių struktūra bei veiklos principas.

Tai paaiškinti galima pasitelkus Kalėdų senelio pavyzdį. Vaikystėje – tai stebuklingas dalykas, paauglystėje – suabejojama šiuo proceso tikrumu, o jaunystėje reiškiny tampa aiškiai regimas (aiškiaregystės fazė) – Kalėdų senelio mitas moko dėkinimo, laukimo, dalinimosi džiaugsmo ir t. t. Čia nieko nėra pastovaus: iš aiškiaregio grįžtama į nekaltumą, kur nekaltumas yra visiškai kitoks, nei iki tol buvęs. Taip ne tik intelektualinės, dvasinės, fizinės patirtys įgauna metafizinį svorį, bet ir estetikos afektas kinta nuo įgaunamos patirties, refleksijos ir mąstymo. Juk meno, estetikos supratimas ir patyrimas nepriklauso nuo kiekybinio spoksojimo į meno objektą, o nuo perskaitytos kiekybinės ir kokybinės menotyros literatūros. Šie skaitymai, tyrinėjimai ir potyriai duoda pagrindinį peną stadijų perėjimams, nes per tik aktyvią veiklą įmanoma pereiti į kitas kategorijas.

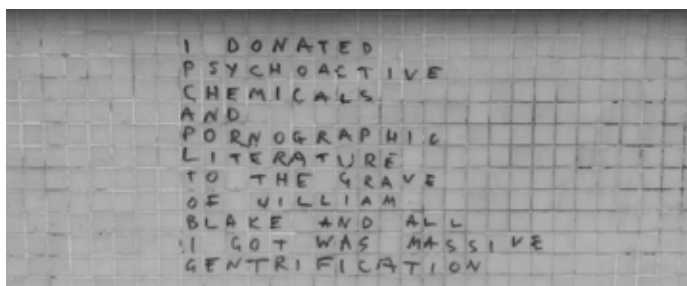
Ką Blake'as bandė pademonstruoti, cituojant jo žodžius „Lai Dievas mus apsaugo nuo vieno požiūrio“, jog tiesa yra nepastovi, kintanti nuo patirties lygio ir yra begalinė,

kaip ir pati vaizduotė, kurią Blake'as vadino pačia būtimi arba – Dievu (dieviškumu).

Išvados

Reziumuodami išsakytas mintis galime teigti, kad kūrinys „Dangaus ir pragaro jungtuvės“ iš esmės atskleidžia pamatinius prieš normatyvinę klasicizmo estetiką nukreiptus Blake mąstymo ir pasaulėžiūrinius principus. Jame glaustai atskleisti pamatiniai šio originalaus kūrėjo filosofiniai leitmotyvai reiškiasi paradoksais ir dieviškos vaizduotės pagalba peržengiamos visos įmanomos ribos: gramatinės, lingvistinės, konceptualinės, laiko, erdvės bei metafizinės. Troškimai virsta dieviškais neišmatuojamais gyvybinės energijos proveržiais vietoje įprastų laiko ir erdvės, subjekto ir objekto formuojami norai. Matymas tampa

arba dvimatis arba keturmatis, keliamatis. Čia savitais pavidalais atskleidžia jo paradoksaliai mąstymo stiliui būdinga trinarė metamorfozių seka: nekaltumas, patirtis ir aiškiaregystė. Atsispirdamas nuo krikščioniškos pasaulėžiūros ir biblinių simbolių, Blake'as reformuoja tradicinę krikščionišką pasaulėžiūrą, tačiau suprantama tikriausiai iki galo tik pačiam poetiniam genijui.

Šis aiškiai neapibrėžtas iracionalumu persmelktai vėliau jau romantinei pasaulėžiūrai būdingas stichinis maištas prieš atrodo beveik viską nebuvo pamišimo rodiklis, kaip daugelis to meto žmonių suprato. Tačiau viena žinutė lieka aiški –

maištas prieš konceptualines statiškas ir mechaniskas mąstymo formas, klasicizmo estetikos rėmus buvo vienas iš pagrindinių Williama Blake istorinių nuopelnų, paėjusių galingai išsiskleisti britiškojo romantizmo ideologijai ir estetikai, kuri formavosi kaip priešprieša normatyviniams klasicizmo estetinėms nuostatoms, pabrėžė asmenybės, subjektyvumo, iracionalumo, vaizduotės, jausmo reikšmę meninei kūrybai. Ją aiškino kaip įkvėpimą atsiskleidžiantį gilesnę metafizinę pasaulio esmę, nei ją leidžia pamatyti racionalus, priežastiniais dėsniais besiremiantis filosofinis pažinimas.

Literatūra

1. Ackroyd, 1995. Peter, Blake Sinclair Stevenson.
2. Blake W., 1793. Marriage Heaven and hell.
3. Bloom H. The Complete Poetry and Prose of William Blake. University of California Press, 2008, p. 702.
4. Brocious E. Transcendental Exchange: Alchemical Discourse in Romantic Philosophy and Literature, 2008.
5. Damon, S. Foster, A. Blake Dictionary: The Ideas and Symbols of William Blake: Updated Edition Dartmouth, 2013.
6. E. H. Gombrich. Meno istorija. Alma Litera, 2014, 488 p.
7. Erdman, David V., 1991, Blake: Prophet Against Empire Dover.
8. Gilchrist, Alexander, 1863. Life of William Blake Macmillan & Co.
9. Hoffman D. The Case Against Reality 2019 W.W. Norton and Company
10. John Higgs. Blake Against the World.
11. Kathleen Raine William Blake. Thames and Hudson world of art.
12. Poreba Katarzyna „The legacy of William Blake in contemporary culture“ Tarnow, 2012, p. 8.
13. Todd Ruthven. William Blake the Artist, 1971, Littlehampton Book Services Ltd, p. 20.